

Sprehodi po knjižnem trgu

Lucija Stepančič

Dušan Jelinčič: Tržaške prikazni.

Trst: ZTT = EST, 2019.

Vsako mesto bi si zaslužilo predanega zapisovalca, če že ne kar več predanih zapisovalcev, pa vsekakor najmanj enega v vsaki generaciji. Avtorje kar najrazličnejših profilov na vseh točkah razpona med fikcijo in dokumentaristiko, ki bi ozaveščali njegovo bistvo, oblikovali njegovo samopodobo in ohranjali njegove zgodbe. Gre namreč za duha kraja, za vrednoto, ki v globalni vasi z grozljivim pospeškom izginja.

In tako je še bolj tragično, da velika večina mest tovrstnih avtorjev kratko malo nima. Trst spada med redke srečneže, pa čeprav ni niti Pariz niti Berlin in še najmanj New York in čeprav bojda tudi večina Italijanov niti tega ne ve, da sploh obstaja. V zavesti Slovencev je njegova vloga sicer enormna in brezprimerljiva, a tu gre še za nekaj drugega: to mesto je očitno ljubljeno in je tudi še dolgo po tem, ko se je iztekla njegova zgodovinska vloga, sposobno vzbuditi domišljijo. Vsega, kar se običajno kaže turistom, ima komaj za vzorec, pa vendar (in morda prav zaradi tega) nezadržno privlači pisatelje. Ne le slovenske in italijanske, ampak tudi svetovne in celo klasike med njimi. Ne le domačinov, ampak tudi tiste, ki so pripotovali od zelo daleč (najraje z britanskega otočja).

Zadnja leta dobivamo kar najbolj raznovrstne potopise, posvečene temu mestu (poleg retro turističnega vodnika *Kako lep je Trst*). Valižanka Jan

Morris je prispevala *Trst ali kaj pomeni biti nikjer*, domačin s slovenskimi koreninami Mauro Covachich pa *Petnajst sprehodov po mestu vetra in Mesto v meni*. *Tržaških prikazni* Dušana Jelinčiča ne moremo kar preprosto postaviti zgolj na konec presenetljivo dolge vrste: vrsta namreč sploh ne obstaja, bolj gre za vzporedna veselja – vsak od avtorjev vidi mesto na svoj, enkratni način, kot da sploh ne bi šlo za isti kraj. Po svetovljansko ekscentričnem prikazu Morrisove, ki jo je po naključju prineslo iz širnega sveta, potem pa se desetletja ni mogla nehati vračati, in ležernem, hedonističnem pripovedovanju Covachicha, za katerega je Trst idealen kraj za odraščanje, je Jelinčičev pripovedni svet neponovljivo senzibilen. “Že kot otrok sem rad sanjaril, a če se hočeš zasanjati, moraš imeti za to tudi primerno okolje. Okno mojega stanovanja, ki je gledalo na vrt armenske cerkve, je bilo idealna loža za moje otroške sanjarije.”

V *Tržaških prikaznih se genius loci* vzpostavlja skozi fantomsko prisotnost že zdavnaj izginulih oseb: povsem v tem duhu se pričjenja med zarjavelimi preostanki nečesa, kar je pred desetletji imelo ambicije postati vojaški muzej s pacifističnim poslanstvom. Tam še vedno tava duh Diega de Henriqueza, ekscentričnega dobrodušneža, ki je hotel s tovrstnim muzejem prispevati k svetovnemu miru, a je postal žrtev nasilnežev, saj so ga živega sežgali v krsti, v katero je hodil spat. Med prikazni se uvršča tudi Julius Kugy, ki je v armenski cerkvi s tolikšno vnemo igral na orgle, da so si te same od sebe zapomnile partiture in še dolgo po njegovi smrti samodejno igrajo brez njega. Tu je seveda tudi nezgrešljivi James Joyce, kralj tržaških prikazni (in avtorjev), ki komentira tematski park, posvečen njemu samemu. V zgodbah pa ne gre le za posameznike, ki so zasloveli in jih je mesto posvojilo kot urbane legende, ampak tudi za anonimne množice, ki so prav tako zapustile sled. Zbadljivke, kakršne mora poslušati vsak slovenski otrok, ki odzvanjajo še dolgo po tem, ko se je prizorišče otroških iger izpraznilo ter se spremenilo v zakotno pribežališče zasvojenecv. Kolektivnih junakov ne manjka, pa naj gre za tragične Armence, za dolgo zamolčane žrtve Rižarne, po drugi strani pa tudi za kolektivno čustvovanje nogometnih navijačev in za zagoneten ugled, ki so ga kot usposobljene strokovnjakinje uživale prostitutke. Posebne pozornosti (in simpatije) so deležni tudi duševni bolniki, ki jim je reforma legendarnega psihiatra Franca Basaglie odprla vrata v prostost, jim ponudila možnost normalnega življenja in celo zabave.

Sočnih, prav zabavnih posebnosti ne manjka: Trst na svojem glavnem kopališču še vedno vztraja pri delitvi na ženski in moški del, tudi po tem, ko se taki rigoroznosti že dolgo smeji ves svet, obenem pa postavi spominsko ploščo na mestu, kjer je slavni pisatelj obiskoval bordel, vendar naj kar takoj

poudarim, da tu ne gre za pikanterije, kakršne turistični vodiči razsipavajo za vsakim vogalom, ko si prizadevajo ohraniti pozornost svojega apatičnega poslušalstva. Komični detajli v teh zgodbah hitro prerastejo v širšo zgodbo, v univerzalni pomen.

Jelinčičevo pisanje zajema iz velikega lonca, v katerem se povsem mediteransko mešajo in kuhajo najrazličnejše sestavine: osebni spomin se meša s kolektivnim, velika poglavja zgodovine pa s spokojnim (včasih tudi bahaškim) klepetom upokojencev, urbane legende z apokrifom, sanjarjenje s travmami. Zgodba, ki se pričinja z otrokom, ki ob nedeljskih jutrih sliši orgle iz bližnje cerkve, priključuje spomin na tragedijo armenskega ljudstva in se konča z vzorčnim primerom sodobne brezobzirne gradnje. Na delu je mnogoplastnost: ko se že vživimo v tragiko, izvemo, da je Trst pravzaprav zadovoljno, če že ne kar filistrsko mesto: “preprost in domačen Trst, malce površen, veseljaški in samopomilovalen, pa tudi ciničen in radodaren, ki razmišlja s trebuhom, in tam je debelih trebuhov bilo veliko”.

Občutek za kontraste v pripovednem svetu, ki na prvi pogled učinkuje umirjeno in prijazno, že kar preseneča. Kadar koli naletimo na travme in odprte rane, nas pospremi pes (predstavljam si prijaznega, ne prav velikega mešančka ali pa zlatega prinašalca), ki si obupno prizadeva, da bi zaščitil in pomiril gospodarja, za paravanom nogometne evforije se skriva še kako pomenljiva usoda kluba, ki obenem odraža velike politične preobrate poveljne Evrope, in tako naprej. Vse odseva v vsem, majhno v velikem, politično v športnem, tragično v hedonističnem. Nedolžna sladkarija je lahko usodna, najmirnejši in najprijaznejši upokojenec lahko naklepa umor, prizor, ki se začinja v komično licemerskem ozračju kopališča, “tržaške burleske”, se prelevi v okruten otroški obračun. Vse se zdi kot palimpsest in naključna podrobnost lahko obudi svetove. “Sunek, ki mi je pred očmi vrtinčil drobce spominov, je bil tako silovit, da sem se moral nasloniti na ograjo, da se ne bi sesedel.” Kljub temu mračnost in črnogledost ne pretehtata: dobro in slabo se menjavata kot v sanjah, ali kot v naravi, kot se z osupljivo mirnostjo izmenjujejo geološke dobe ali neobvladljivo ogromne zračne mase. “Toliko nostalgije in bojazni pred prihodnostjo, pred tem, da bi se pogledali v ogledalo, da ne bi odkrili skritih prikazni in neopredeljive identitete. A te prikazni so prijazne, ker ne terjajo odgovorov in jih niti ne iščejo. Zato se raje skrivamo za željo po zabavi in lahkotnim prepuščanjem minevanja bivanja, itak čas gre vseeno mimo nas in prej ali slej se bo nekaj zgodilo.”

Precej raznolike zgodbe povezuje deček iz ulice Giustinelli, ki odraste v mirnega fanta z “revolucionarno dušo” in “proletarsko samaritanskim pristopom, pač tipičnim za študenta klasičnega liceja, ki je komaj ulovil

zadnje vzdihljaje bojev študentskih gibanj”, in končno v odraslega, ki se nikoli ni odrekel pogovorom s svojim mlajšim jazom in s preteklostjo sveta, ki mu pripada. Tako kot je v otroštvu “uresničil sanje svoje Amerike, da grem tja, kjer se obzorje konča. Ko sem se peljal v šolo s tramvajem, sem si vedno hrepeneče ogledoval tisto obzorje, ki se je končalo pri nebotičniku na Elizejskih poljanah, in sem se spraševal, kdaj bom lahko tudi sam dosegel tiste kraje, ki so se mi zdeli konec sveta, moj Cape Horn. Tako sem moral, ko sem odhajal v Pedočin – in hodil sem vedno peš – iti vselej mimo Heraklejevih stebrov. Ko sem se jim približeval, se mi je zdelo, da vidim migetajoče luči San Francisca, tiste iz starih črno-belih filmov, ko se ladja približuje dolgo zeleni sanji. A jaz sem šel še dlje, saj sem dosegel skrajni rob nabrežja in prispel do svetilnika, imenovanega prav Lanterna, kar se mi je prej zdel nedosegljiv cilj.”

Tržaške prikazni so tanka in majhna knjižica, ki pa vseskozi daje slutiti, da se napaja iz velikanskega, če že ne kar neskončnega vira. Da se pripovedovanje lahko začne na kateri koli točki in na kateri koli točki tudi ustavi, vmes pa lahko naletimo na kar koli. Je za bajanja te vrste prisotnost morja že kar obvezna? Orhan Pamuk v Istanbulu, Dragan Velikić v Istri, Predrag Matvejević, ki se seli po vsem Sredozemlju, poleg njih pa še vsi, ki so kdaj pisali v Benetkah (ali o njih), bi nam pritrdili. In ni razloga, da jim ne bi verjeli.

Pripovedni svet, ki ga slutimo za *Tržaškimi prikaznimi*, je tako neizčrpen, da mu niti pozaba ne more do živega. Prav nasprotno, pozaba lahko igra enako pomembno vlogo kot spomin, če ni morda še bolj poetična. “A nekoč bo minila tudi ta vedra čudaška zanimivost Pedočina, kot je minila *A (e po' bon)* – še sam cesar Franc Jožef z vso svojo oblastjo se temu ni mogel zoperstaviti. V pozabo sta utonili tudi čezoceanski Vulkania in Saturnia, ki sta prenašali upanje čez lužo. Naposled bo minila tudi ta drobna sled v našem spominu. Ostal bo le blag občutek otožnosti, ki nas zajame ob kakem prav posebno prosojnem večeru, ko lahen sunek vetra obudi spomin, ki je že dolgo dremal v nas.”